

L'Associació Memorial Democràtic del Berguedà i la **recuperació de la memòria històrica comarcal**

Voldríem iniciar aquestes línies amb una bateria de preguntes incòmodes. La primera d'elles, i potser la mare dels ous de tota la resta, és la següent: Per què, cada cop que una associació o persona a títol particular tracten de treure a la llum fets relacionats amb la història de la repressió al llarg del període de vigència de la dictadura franquista s'aixequen immediatament veus de la "gent d'ordre", afirmant que això no té avui dia cap sentit i que, amb la quantitat de temps transcorregut, solament servirà per "reobrir ferides ja tancades"? Com a conseqüència val més deixar les coses tal com estan perquè, senzillament per pròpia llei natural, el temps (que tot ho guareix) servirà per convertir en irrecuperables els records d'aquests moments cada cop menys propers, com si es tractés d'un món perdut en vies de desaparició.

Aquesta qüestió principal, a la qual retornarem més endavant, s'acompanya sempre d'altres preguntes, amb una certa flaire a retret com, per exemple, per què només es tracta de recuperar la memòria dels vençuts a la guerra civil?; per què només es parla de les atrocitats comeses pels vencedors i no de les que van cometre els republicans?, i així fins a l'infinit.

Curiosament, quan donem una ullada a la classe de persones defensores de les posicions abans exposades, gairebé sempre es tracta de gent alineada amb el bàndol dels vencedors, amb el bàndol d'aquells que, per moltes

El Fossar de la Pedrera és un indret del cementiri de Montjuïc que fou utilitzat de tomba comuna per a 4.000 víctimes de la repressió franquista. FOTO I. HIERRO

atrocitats que han pogut haver patit, tots ells han gaudit de l'oportunitat de veure's reparats d'aquelles barbaritats, tots ells han rebut compensacions, com a mínim d'ordre moral, i, en el pitjor dels casos (llevat de molt escasses excepcions), tots ells han pogut rendir tribut als seus morts, i els han pogut oferir unes exèquies dignes. Ben al contrari, quan es tracta de l'entorn dels represaliats per la dictadura, la seva situació és habitualment l'oposada: es pregunten encara on han anat a parar els seus familiars desapareguts, perquè

són nombrosos els casos en què no se sap què els ha succeït. No obstant això, la seva resposta davant aquesta situació oscil·la entre dos pols ben diferenciats: hi ha qui argumenta haver patit moltíssim en no conèixer la sort que van córrer els seus familiars, on van ser assassinats, en quina voravia han estat abandonats o mal enterrats, i no volen tornar sobre aquesta història tan llunyana perquè els porta records tristíssims. Amb aquest exercici de desmemòria dona la impressió que pretenen situar-se en una espècie d'alzhèimer volgut, com si l'oblit o el desconeixement ens aportés alguna mena de felicitat.

Hi ha, però, uns altres disposats a recuperar la memòria perquè creuen tenir també el mateix dret de poder dignificar els seus morts, de saber què els va succeir

i de poder recuperar les seves despulles, sempre que això sigui possible, per tancar definitivament aquell període negre de la història d'aquest país.

Aquesta disparitat de respostes davant el mateix fet que ens ofereixen els familiars dels represaliats per la dictadura, en el primer dels casos (el d'aquells que volen oblidar sense qüestionar res, sense cap ànim de conèixer la veritat), la seva reacció s'explicaria per la por que de bon principi el franquisme va saber inocular en tots aquells que de manera directa o indirecta no van aplaudir fervorosament l'arribada de la dictadura, mostrant-se tebis en la seva acceptació o, simplement, es trobaven en contra d'ella i a prop ideològicament d'aquells que van patir la incúria i el maltractament de les autoritats del

bàndol vencedor. És a dir, el nou govern sortit de la guerra civil, utilitzant un aparell de propaganda monopolista i una repressió dissenyada per ser executada amb total precisió, va aconseguir que una bona part de la població tingués por d'aixecar la veu per demanar què havia succeït amb els seus parents, iniciant així un temps de silenci que perdurarà no només al llarg dels gairebé quaranta anys de dictadura, sinó també fins avui dia, passats setanta cinc anys de finalitzada la guerra civil quan, en el transcurs de les nostres investigacions, ens hem trobat amb familiars d'un nombre força elevat de represaliats que encara no gosen trencar els silencis i explicar sense rancúnies com van viure ells (o què han sentit parlar a casa seva) els tràgics successos que acabaran amb la vida o l'empresonament durant molts anys dels seus parents més propers.

Ens trobem per tant aquí amb el primer dels problemes: la por que encara impedeix esquerdar aquest silenci tan feixuc. Però hi ha un altre problema potser més greu i més difícilment explicable. Ens referim ara als impediments de tota mena que troben associacions i persones que pretenen recuperar la seva història, la història de la seva família, perquè la història no estarà mai completa sense les aportacions de totes les parts i perquè, a nivell personal, tenen el mateix dret a conèixer-la que qualsevol altra persona, ja que la seva també forma part de la nostra història global.

Placa en records dels afusellats a la Baga de Queralt el 5 de febrer de 1939. FOTO I. HIERRO

És en aquest context quan, el 2009, va nàixer l'Associació Memorial Democràtic del Berguedà, que té com a objectiu fonamental aprofundir i investigar qualsevol aspecte encaminat a recuperar la memòria històrica dins, especialment, de l'àmbit assenyalat pels límits comarcals. Pretén, per tant, afloiar tot allò que ens serveixi per omplir, des del punt de vista històric, els buits en la coneixença del nostre passat immediat a fi de mirar de col·locar alguna peça més que ens ajudi a solucionar el trencaclosques i ens permeti interpretar el present.

El 2009 va nàixer l'Associació Memorial Democràtic del Berguedà. FOTO I. HIERRO

I dins d'aquestes tasques, l'Associació està portant a terme un estudi que, sota el títol: *La Guerra Civil, el primer franquisme i la repressió al Berguedà (1936-1945)*, es troba en vies de publicació. A l'iniciar aquesta recerca, els primers sorpresos vam ser nosaltres mateixos en saber que, entre 1939 i 1943, havien estat afusellats al Camp de la Bota de Barcelona seixanta dos veïns del Berguedà (Joan Corbalán, Justícia, no venjança: Els executats pel franquisme a Barcelona (1939-1952), després de veure's sotmesos a judicis sumaríssims, habitualment d'urgència, i gairebé sense garanties processals. Però la sorpresa inicial va anar augmentant quan vàrem comprovar que una dada d'aquesta magnitud era completament desconeguda per a la majoria de les persones amb qui van mantenir converses o vàrem entrevistar (no oblidem que el 9 de febrer de 1939 s'ha aprovat la Ley de Responsabilidades Políticas, que, entre d'altres, instaura una autèntica barbaritat jurídica, la retroactivitat, que converteix en delictes qualsevol fet contrari al nou règim realitzat després d'octubre de 1934, quan a aquest "nou règim" encara li mancaven cinc anys per la seva instauració).

A partir d'aquest inici ens hem anat trobant amb nombrosos exemples de la incidència que els mecanismes de control i de repressió dissenyats pel franquisme, a part dels afusellaments, tenien sobre la població del Berguedà. A tall d'exemple, a l'Arxiu Comarcal del Berguedà i a d'altres arxius municipals hem pogut consultar les fitxes de més de tres-cents "lliberts" (els libertos eren els presos que, sobretot a partir de 1944, si les penes a que havien estat condemnats no sobrepassaven els dotze anys eren excarcerats, passant a la situació de llibertat condicional vigilada, amb l'obligació de presen-

tar-se davant les autoritats un cop cada quinze dies); concretament, a un dels apèndix de la nostra recerca consten els noms i la filiació de tres-cents vint-i-nou lliberts estretament relacionats amb la comarca on van fixar la seva residència en ser excarcerats.

Podríem també seguir parlant del gran nombre de veïns que han estat subjectes a incoació d'expedients per responsabilitats polítiques, més d'un centenar, en un llistat que de ben segur és incomplet, el que dona bona compta de la gravetat de la situació. I aquí es on voldríem tornar a la pregunta amb que s'inicia aquest escrit: a qui pot interessar que totes aquestes dades es mantinguin silenciades i per què? Creiem que l'error de base resideix en el fet de creure que la seva difusió, el seu coneixement, servirà per reobrir unes ferides que el temps ja està tancant, sense adonar-se que aquestes ferides continuen obertes precisament perquè s'ha volgut tancar-les en fals, és a dir, perquè ens hem fet la il·lusió que ja estaven perfectament segellades, i estem convençuts que només cicatritzaran de veritat quan es pugui parlar d'aquells fets amb total llibertat i sense que ningú se senti ferit perquè tothom hagi recuperat la seva memòria, el que és el mateix que recuperar la seva història.

Voldríem acabar amb una cita d'una entrevista realitzada per la periodista Luz Sánchez-Mellado (*El País*, 22.11.2013, p. 18): "Desde que, siendo yo un muchacho, en la Guerra Civil [tenia dotze anys quan es va iniciar], los de un bando mataron a dos tíos míos y los del otro asesinaron al maestro de Bárcena de Campos [Palència], el pueblo donde pasábamos el verano, quedé conmocionado y he luchado por la reconciliación de las dos Españas." Qui així parla és Fernando Álvarez de Miranda, president del Congrés espanyol dels Diputats entre 1977 i 1979, monàrquic confès i fervent democristià. Només ja una última pregunta: Encara no ha arribat el moment en que tothom sigui capaç d'assumir les responsabilitats derivades dels fets comesos en el passat i poder tancar definitivament les ferides provocades per aquell tràgic conflicte i per la repressió que es va desfermar com a llur conseqüència principal?

Ignasi Hierro